

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-30-5>

УДК 81'246.2

ВІЛЬЧИНСЬКА Тетяна

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

<https://orcid.org/0000-0003-4881-6132>

tetyana_v@ukr.net

БАЧИНСЬКА ГАЛИНА

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

<https://orcid.org/0000-0001-6901-613X>

g.bachynska@gmail.com

ВЕРБОВЕЦЬКА Оксана

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

<https://orcid.org/0000-0003-3142-364X>

Oksana_Werbowetska@ukr.net

ФЕНОМЕН БІЛІНГВІЗМУ: ДЕКЛАРУЮЧИ ПРОБЛЕМУ

Стаття присвячена аналізу поняття білінгвізму, яке помітно актуалізувалося в останні десятиліття в умовах глобалізації сучасного суспільства загалом та українського зокрема. У ході дослідження його розглянуто насамперед у таких аспектах, як лінгвістичний, психологічний, соціолінгвістичний, нейролінгвістичний, лінгвокультурологічний, когнітивний, а також окреслено низку інших підходів, зокрема етнолінгвістичний, комунікативний, дискурсивний, концептуальний, літературознавчий, перекладознавчий, педагогічний, кожен з яких засвідчує нові грані цього явища. Доведено, що нові можливості в осягненні феномену білінгвізму відкриває когнітивно-дискурсивний підхід.

Ключові слова: білінгвізм, білінгв, двомовність, міжмовні контакти, інтегровані підходи.

VILCHYNSKA Tetyana, BACHYNSKA Halyna, VERBOVETSKA Oksana

Тернопільський національний педагогічний університет

THE PHENOMENON OF BILINGUALISM: DECLARING THE PROBLEM

The article is devoted to the analysis of the concept of bilingualism, which has become significantly relevant in recent decades in the context of globalization of modern society in general and Ukrainian society in particular. Due to the absence of certain theoretical provisions aimed at solving the general problem of language interaction, as well as the growing interest in the urgent issues of language policy related to Ukrainian-Russian interlingual relations, which have become especially acute during the full-scale Russian-Ukrainian war, Anglo-Ukrainian interaction in the era of globalization, interference in the speech of Ukrainian emigrants and the emergence of new scientific approaches, there is a need to take a new approach to the interpretation of bilingualism, which determines the scientific interest in it and determines the relevance of the proposed study. The purpose of the study was to analyze this complex phenomenon, based on various aspects of bilingualism. The article examines it primarily in such aspects as linguistic, psychological, sociolinguistic, neurolinguistic, linguistic and cultural studies, cognitive, and outlines a number of other approaches, including ethnolinguistic, communicative, discursive, conceptual, literary, translation, and pedagogical. Each of them shows new facets of the phenomenon of bilingualism. The views of domestic and foreign scholars are analyzed, the most important theoretical provisions related to its understanding are systematized. It is proved that the cognitive-discursive approach opens up new possibilities in understanding the phenomenon of bilingualism. Prospects for further research are seen in the need for a comprehensive analysis of not only the social aspects of the coexistence of different languages in one state, but also a set of psychophysiological problems related to the language competence of a bilingual, with the establishment of factors influencing the choice of language in a bilingual situation, issues of language stability at the individual and collective levels, etc.

Key words: bilingualism, bilingual, bilingualism, interlingual contacts, integrated approaches

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Дослідження проблеми міжмовних контактів характеризуються останнім часом посиленою увагою з боку науковців, набуваючи тим самим ознак однієї із центральних у науковій парадигмі. Значною мірою окреслена проблема актуалізується в умовах глобалізації сучасного суспільства загалом та українського зокрема, де, попри безперечну чисельну перевагу в державі українців, поширеною є двомовність.

Незважаючи на те, що питання впливу мов, їхнього «змішування» було об'єктом наукових зацікавлень ще в XIX ст. (І. Бодуен де Куртене, О. Потебня), воно і донині залишається одним із дискусійних. Нерідко під ним розуміють зовсім різні явища на зразок запозичень, інтерференції, конвергенції, диглосії та ін. З'явилася навіть така нова галузь мовознавства, як контактна лінгвістика, що зайняла місце поряд з історичною та соціальною, для якої, проте, як засвідчила практика, бракувало власних методів і способів дослідження.

Отже, як бачимо, вивчення міжмовних зв'язків набуває особливої актуальності, по-перше, через відсутність певних теоретичних положень, спрямованих на вирішення загальної проблеми взаємодії мов; по-друге, через підвищення інтересу до назрілих питань мовної політики, пов'язаних в Україні з недостатньою обізнаністю громадян із поняттям двомовності в умовах багатонаціональної держави, на якій негативно

позначилося перебування в складі СРСР. Водночас хотілося б акцентувати увагу і на таких важливих проблемах, які також протягом тривалого часу перебувають у колі наукових зацікавлень та певною мірою корелюють з явищем мовного контактування, як суржик, українсько-російські міжмовні зв'язки, які особливо загострилися в період повномасштабної російсько-української війни, англо-українська взаємодія в епоху глобалізації, інтерференція у мовленні українських емігрантів та ін.

Потребує уточнення і сам термінологічний апарат, що використовується для означення двомовності (на правомірності використання саме рідномовного відповідного терміна наполягав Ю. Жлуктенко). Загалом кінець XIX – перша половина XX ст. характеризується використанням різних термінопонять, як-от: «змішування мов», «мовний союз», «мовні контакти». Водночас уже в другій половині XX ст. науковці все частіше використовують як синонімічний термін «білінгвізм». Здебільшого під ним розуміють функціонування двох мов у спілкуванні одних і тих самих носіїв у межах одного суспільства (В. Брицин) або ж визначають його як практику почергового використання двох мов залежно від ситуації та обставин (У. Вайнрайх). На думку Ф. Бацевича, вказаний термін є двозначним і передбачає, з одного боку, «здатність індивіда чи лінгвокультурної спільноти почергово використовувати дві мови для забезпечення комунікативних потреб», з іншого – «практику почергового спілкування двома мовами» [1, с. 24]. Подібні погляди на білінгвізм розділяють і такі українські дослідники, як В. Брицин, М. Кочерган, О. Палінська, О. Селіванова, застерігаючи водночас від небезпеки, коли друга мова може витіснити першу й набутти панівного статусу. На відміну від диглосії як різновиду мовного стану особистості, білінгвізм набуває ознак не лише мовного стану індивіда, а й мовної ситуації країни, регіону.

Отже, констатуємо, що вказані моменти, як і низка інших, пов'язаних із розумінням білінгвізму, його оцінкою, привертати увагу науковців раніше та залишаються актуальними і тепер.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення лінгвістичної літератури, присвяченої проблемі білінгвізму, засвідчило чимало суперечливих, нерідко діаметрального протилежних поглядів. Крім неоднозначного трактування самого терміна «білінгвізм», це насамперед питання пріоритетних підходів у його дослідженні.

Традиція вивчення білінгвізму, або двомовності, склалася порівняно давно. Вагомий внесок у його студіювання зробили зарубіжні вчені К. Бейкер, Р. Белл, У. Вайнрайх, Ф. Грожан, У. Ламберт, Дж. Фішман, Г. Шугардт. Щодо радянського періоду, то тлумачення білінгвізму тут нерідко було ідеологічно заангажованим, оскільки двомовність неросійських народів трактували як позитивне явище, коли дві мови можуть без жодних конфліктів співіснувати в одному суспільстві.

З-поміж вітчизняних науковців одними з перших проблем двомовності торкалися Л. Булаховський, Ю. Жлуктенко, С. Семчинський та ін., пізніше – Л. Масенко, Г. Півторак, Я. Радевич-Винницький, В. Русанівський, О. Тараненко, О. Ткаченко, С. Соколова, Л. Ставицька, О. Чередниченко, Н. Шумарова, в останні десятиліття – І. Брага, Т. Бурда, В. Василенко, О. Данилевська, О. Руда, О. Палінська, Л. Панасюк та ін. Якщо раніше науковці здебільшого акцентували увагу на дослідженні мовних контактів і міжмовних відносин, лінгвістичних аспектів двомовності, то останнім часом все більше аналізують мовну ситуацію в Україні з метою провадження успішної мовної політики, розглядають проблеми білінгвізму у зв'язку з концептуальною картиною світу, аналізують мовну компетенцію білінгва, укладають словники соціально маркованої лексики тощо.

В останні десятиліття було здійснено декілька масштабних соціологічних опитувань, що дозволило вченим краще зрозуміти феномен двомовності в сучасних умовах.

Хоча сам термін «білінгвізм» використовують давно, і дотепер спостерігаємо певні відмінності в його дефініціях – від однаково досконалого володіння двома мовами (Б. Ажнюк) до різноступеневого (А. Мартіне). Так поступово усталилося широке і вузьке розуміння поняття білінгвізму. У першому випадку його тлумачать як вільне володіння двома мовами, у другому – передбачають відмінність у їхньому знанні (зазвичай володіння нерідною мовою характеризується нижчим ступенем).

Крім того, термін «білінгвізм» розглядають як соціальне та індивідуальне явище, при цьому індивідуальний білінгвізм є реалізацією соціального. Утім не всяка країна, де побутують дві мови, є білінгвальною, звідки випливає, що білінгвізм колективу передбачає білінгвізм його учасників. Відсутність індивідуального білінгвізму означає те, що населення країни з різними мовами розпадається на ряд одномовних колективів із власною соціально-комунікативною системою. Так само індивідуальний білінгвізм не є ознакою того, що суспільство двомовне.

Ще одним із дискусійних є питання про те, скількома внутрішніми лексиконами володіють білінгви. Одні дослідники констатують, що слова обох мов у свідомості білінгвів організовані в один великий лексикон; другі, навпаки, стверджують, що білінгви володіють двома лексиконами; нарешті, треті говорять про три словникові запаси: перший – концептуальний, пов'язаний із загальними знаннями про світ, а два інші – окремі для кожної мови [5].

Існування білінгвізму зумовлене також впливом різних психологічних і соціокультурних чинників. На думку дослідників, на вибір певного мовного коду впливає низка екстралінгвальних чинників, як-от вік і стать білінгвів, тривалість сприйняття двох мов, ситуація спілкування, психологічний комфорт, відмінна побудова центрів головного мозку тощо. Ф. Грожан додає ще такі фактори, як соціально-економічний статус співрозмовників, їхній рід занять і рівень освіченості, зміст розмови і функції спілкування [5].

Отже, як бачимо, білінгвізм – складне й багатоаспектне явище, що є об'єктом зацікавлення не лише лінгвістів, а й психологів, соціологів, культурологів, нейрофізіологів тощо.

Розглядаючи його на національному ґрунті, науковці нерідко давали діаметрально протилежні оцінки. Так, В. Русанівський зазначає, що двомовність аж ніяк не перешкоджає розвитку національних мов, а навпаки, може бути одним із важливих джерел подальшого удосконалення як рідної мови, так і мови міжнаціонального спілкування [4, с. 160]. Натомість Л. Масенко стверджує, що двомовність у загальнонаціональному спілкуванні в межах однієї держави є надлишковим і надприродним явищем, яке, набуваючи тотального поширення, несе національній спільноті загрозу руйнації основ її духовної своєрідності [2, с. 14]. В останньому випадку необхідно враховувати і той факт, що коли індивідуальний білінгвізм ще не несе певної загрози, то масовий значною мірою загрожує національній самоідентичності. Через те, що друга мова поступово переймає функції рідної, виникає небезпека зникнення останньої. Ось чому сьогодні не згасає інтерес до білінгвізму, а навпаки, спостерігаються намагання докладніше, з урахуванням нових підходів розібратися із цим феноменом.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є, спираючись на різні аспекти вивчення білінгвізму, проаналізувати це складне явище.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Традиційно основи наукового тлумачення білінгвізму окреслив у свій час саме *лінгвістичний* аспект, орієнтований на аналіз міжмовних контактів, на характеристики взаємного впливу мов, взаємопроникнення на різних мовних рівнях (А. Мартіне, А. Мейє, Е. Хауген). До таких явищ нерідко відносили запозичення, перемикання кодів (пов'язане зі свідомим вибором мови), змішування мов (відбувається спонтанно під час комунікативного акту для полегшення процесу мовлення), інтерференцію (відхилення від норм як наслідок мовної взаємодії).

Із лінгвістичним тісно пов'язаний *психологічний* аспект, оскільки він відображає специфіку мовленнєвих психофізіологічних механізмів людини, яка використовує у спілкуванні дві мовні системи. У психологічному підході до осмислення білінгвізму порушується насамперед проблема володіння різними мовними кодами та їхньої взаємодії. Зокрема, йдеться про засвоєння нового коду, який проєктується на код рідної мови. При цьому важливо, що чимало положень теорії білінгвізму знайшли експериментальне підтвердження. Праці, виконані у вказаному аспекті, допомагають зрозуміти механізми кодового перемикання, мотиви вибору мови білінгвами та усвідомити зв'язок білінгвізму й когнітивних можливостей людини.

Одним із найбільш опрацьованих, на наш погляд, є *соціолінгвістичний* підхід, який передбачає визначення суспільних функцій і сфер застосування кожної з двох мов, встановлення особливостей відображення соціальних процесів у мовних структурах, аналіз мовної політики та мовної ситуації в сучасному світі тощо. Проєктуючи соціолінгвістичний підхід на явище білінгвізму, зазначимо, що до важливих завдань, поставлених соціолінгвістикою, належать: з'ясування причин виникнення двомовності, визначення ролі соціальних чинників у розвитку білінгвізму, встановлення ступеня володіння другою мовою, аналіз соціальної диференціації мов у ситуації двомовності. Здебільшого, трактуючи білінгвізм із позицій соціолінгвістики, науковці акцентують увагу не стільки на рівні володіння двома мовами, скільки на їхньому функціонуванні. Звідси білінгвізм – це співіснування двох мов у межах одного й того ж мовленнєвого колективу, який використовує їх у відповідних комунікативних сферах, залежно від соціальної ситуації та інших параметрів комунікативного акту [2].

Усталившись як наука, соціолінгвістика виробила і свій термінологічний апарат, важливе місце в якому займають поняття мовного коду (будь-якого мовного утворення, що функціонує як засіб комунікації); мовної ситуації (існування двох мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень); соціокультурних та ситуативно-стратифікаційних чинників (до перших належать комунікативна компетенція мовця, а також звичаї, традиції у певному суспільстві, до других – соціальний контекст, в якому відбувається спілкування, статус індивіда, стосунки між комунікантами); мовної політики (передбачає сукупність заходів, спрямованих на мовний розвиток, є частиною національної політики певної держави, що має на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах її застосування) та ін.

На думку Л. Масенко, «одним з основних об'єктів соціолінгвістичних досліджень в Україні має стати українсько-російський білінгвізм, формування й розвиток якого відбувалися під тиском асиміляційної політики Російської імперії в обох її іпостасях – самодержавній і комуністичній» [2, с. 13]. Нинішній стан двомовності в Україні дослідниця кваліфікує як такий, що має асиметричний характер і становить перехідний етап в асиміляційному процесі, спрямованому проти української мови. Саме потребою «принципової зміни вектора розвитку білінгвальної ситуації» в Україні пояснює вона необхідність активізації соціо- та етнолінгвістичних досліджень.

Якщо соціо- і психолінгвістика, вивчаючи явище двомовності, розглядають його крізь призму мовної поведінки індивіда, з'ясовуючи механізми кодового перемикавання, то на психофізіологічних чинниках породження і розпізнавання мовлення, процесах абстрагування й узагальнення в ньому, моделювання змін у церебральній організації білінгвів зосереджують увагу прихильники *нейролінгвістичного* підходу. Однією з ключових стосовно білінгвізму є проблема участі правої і лівої півкулі мозку в забезпеченні мовленнєвої діяльності. Прийнято вважати, що в більшості дорослих у мовних процесах домінує ліва півкуля головного мозку, яка більшою мірою задіюється під час спілкування іноземною мовою. А оскільки рівень знання другої мови постійно зростає, то участь правої півкулі мозку в мовних процесах зменшується, а лівої, навпаки, збільшується. Це, по суті, означає, що права півкуля більше пов'язана з безпосередніми прагматичними й емоційними аспектами мови, тоді як ліва – з аналітичними [7, с. 417-420].

Існує також думка, що здібності тих, хто опанував другу мову з народження природним шляхом, і тих, хто вивчав її у школі, помітно різняться: у перших при цьому більше задіяна права півкуля, ніж у других. Пояснюють це тим, що вивчення граматики, лексики, орфоєпії залучає більшою мірою ліву півкулю, а засвоєння мови природним шляхом – праву. Хоча й цю думку науковці нерідко спростовують, зауважуючи, що ліва півкуля головного мозку однаково переважає як у монолінгвів, так і в білінгвів [6, с. 33].

Іншим важливим моментом нейролінгвістичного аспекту є те, як білінгв обирає мову для використання у відповідний момент. Відповідь на це запитання намагається дати Д. Грін, який зазначає три такі компоненти в мовній системі двомовців, як: контроль (білінгв контролює, якою мовою і коли говорити); активізація, що визначається внутрішнім добором слів із другої мови; нарешті, третій компонент включає питання мовних ресурсів, пов'язаних із процесами контролю і регулювання, тобто механізмами, що збуджують або гальмують використання відповідних ресурсів при відборі одиниць із кожної мови [6, с. 74]. Як бачимо, вибір мови в конкретній комунікативній ситуації є складним механізмом, дослідження якого сприятиме оптимізації комунікативних процесів і комунікативного впливу. Як і у випадку із психологічним підходом, позитивним моментом нейролінгвістичного є те, що чимало положень, зокрема стосовно єдиної системи сприйняття та двох окремих систем породження мовлення рідною й іноземною мовами у білінгва, було встановлено експериментально.

В останні десятиліття у світлі досліджуваної проблеми помітно актуалізувалося ще декілька інтегрованих підходів до вивчення білінгвізму, зокрема *лінгвокультурологічний*, *етнолінгвістичний*, *лінгвокогнітивний*. Розглядаючи білінгвізм у площині першого з них, виходимо з того, що індивід має справу не лише з двома мовними системами, а й різними культурами, що призводить до формування його власної лінгвокультурної картини світу. Прихильники лінгвокультурологічного підходу до аналізу двомовності, кваліфікуючи її, послуговуються насамперед поняттями соціокультурної компетентності (ґрунтується на знанні соціокультурного контексту реалізації мовної і комунікативної компетенції та забезпечує входження особистості в інший лінгвокультурний простір); мовної картини світу, наголошуючи на важливості для білінгва наявності такого складника, як домовна (психоментальна) картина світу; ментальності (як відомо, мовну ментальність формують ті особливості індивіда, що визначаються його належністю до певної соціокультурної групи); менталітету як своєрідного способу сприйняття і розуміння світу, зумовленого сукупністю комунікативних стереотипів свідомості, та іншими. Враховуючи ступінь інтегрованості білінгва в іншу культуру, науковці розмежовують білінгвізм культурний, монокультурний, бікультурний, масовий, національний та ін. [1, с. 24-29]. Із позицій лінгвокультурології явище білінгвізму пояснюють Р. Кісь, Л. Лисиченко, Т. Федорчук, О. Чередниченко.

Ще В. фон Гумбольдт зауважував, що кожна мова окреслює навколо народу коло, вийшовши з якого, людина відразу входить у коло іншої мови, при цьому кожна мова по-своєму членує світ. Пізніше ці ідеї вченого знайшли своє продовження в різних наукових теоріях, зокрема гіпотезі «лінгвістичної відносності» Е. Сепіра і Б. Уорфа, які стверджували, що, втрачаючи рідну мову, людина віддаляється від свого етнічного колективу; етноцентричній концепції А. Вежіцької, згідно з якою у кожній мові віддзеркалюються специфічні риси національного характеру; етнопсихолінгвістичній теорії лакун, спрямованій на опис лінгвокультурної спільноти з позицій розміру культурологічної дистанції між культурами-комунікаторами, та ін. [3, с. 78-81].

Загалом, проєктуючи досягнення лінгвокультурології, етнолінгвістики на явище двомовності, констатуємо, що, самореалізуючись у певних актах мовної словотворчості, людина, як представник відповідного етносу, задає певні параметри у тлумаченні ментально-культурного простору мови, характер яких визначається особливостями її сприйняття й оцінки світу. Разом із тим у системі мови відбиваються і різні зсуви у менталітеті мовців у бік тієї чи іншої етнічної належності. Засвоюючи іншу мову, індивід водночас долучається й до іншої культури, бере участь у процесі акультурації (сприйняття однією етнолінгвокультурною спільнотою культури іншого народу). Щодо білінгва, то в його свідомості в такий спосіб формується дві когнітивні бази, співвідносності з мовами, якими він володіє, здатні трансформуватися в комунікативній поведінці внаслідок перерозподілу психоенергетичного потенціалу особистості.

Як бачимо, сучасна теорія двомовності помітно розширюється у зв'язку з розвитком когнітивної лінгвістики. Проєктування положень останньої на явище білінгвізму дозволяє по-новому підійти до тлумачення низки проблем, як-от щодо визначення когнітивних стратегій оволодіння й користування другою

мовою, або встановлення корелятивних відношень між когнітивними та мовними структурами, чи з'ясування специфіки ментального лексикону двомовного індивіда та под.

Побутує думка, що в процесі перебудови способу мислення та картини світу у свідомості білінгва утворюється так звана апроксимована система як проміжний код на рівні внутрішнього мовлення й інтелекту індивіда. За подібних умов важливого значення набувають когнітивні чинники процесу засвоєння другої мови, а саме енциклопедичні та мовні знання, ментальні особливості білінгвів, когнітивна гнучкість, мовні здібності і мовне чуття тощо. Із позицій когнітивістики була розроблена і модель структури лінгвокогнітивного рівня двомовної особистості; механізми кодових перемикачів почали розглядатися в тісному зв'язку з когнітивними можливостями людини, що врешті підтвердило залежність між двомовністю та інтелектуальними здібностями індивіда; картина світу рідної мови доповнилася концептами у вигляді інтегрованих когнітивних структур. У площині когнітивного аспекту білінгвізм досліджують О. Валігура, Л. Супрун, Е. Хауген та ін.

Водночас лінгвокогнітивний підхід проєктує дослідження білінгвізму в інші площини, як-от *комунікативну, когнітивно-дискурсивну та концептуальну*. Науковцями доведено доцільність сумісного застосування лінгвокогнітивного та комунікативного підходів при аналізі двомовності, що зумовлено зв'язком між двома основними функціями мови – когнітивною (гносеологічною) і комунікативною (прагматичною) та взаємним інтегруванням відповідних наукових парадигм (Ф. Бацевич, І. Шевченко). Усталилася думка і про те, що когнітивний підхід повинен бути доповнений дискурсивним аналізом (Є. Бондаренко). Нарешті, цілком умотивованим виглядає використання в ході дослідження білінгвізму термінології зі сфери лінгвоконцептології, насамперед терміна «концепт» (концепт свідомості білінгва) як мовно-ментального феномену, одиниці етнокультурної інформації, утворення, супроводжуваного різними асоціаціями та оцінками, яке й до сьогодні трактується по-різному (Т. Вільчинська, В. Жайворонок, Т. Космеда, М. Полюжин, А. Приходько та ін.).

Усе це підтверджує думку про необхідність інтегрованих підходів до вивчення білінгвізму, що передбачає об'єднання зусиль науковців із різних галузей знань: лінгвістики і соціології, психології і нейрофізіології, а також літературознавства, перекладу, педагогіки та ін.

Так, *літературознавчий* аспект пов'язаний передусім з аналізом творів, написаних письменниками-білінгвами, або сприйняттям літератури білінгвальними соціумами, чи встановленням механізмів формування білінгвізму письменників і под. (М. Алексєєва, Л. Супрун).

Перекладознавчий аспект дослідження явища двомовності реалізується у працях Р. Зорівчак, Л. Коломієць, О. Чередниченко. Здебільшого увага тут зосереджується на проблемі інтерференції в перекладі, його характеристики як засобу міжкультурної комунікації, специфіці мовленнєвої поведінки білінгва в ситуаціях авторського перекладу тощо.

Орієнтованим на вивчення декількох мов в умовах природного (у процесі живого безпосереднього спілкування) та штучного (у ході вивчення другої (чужої) мови дидактичним шляхом) білінгвізму є *педагогічний* аспект. Тривалий час в Україні його пов'язували із засвоєнням мови міжнаціонального спілкування, в останні десятиліття – з навчанням іноземної мови поза межами природного мовного середовища (О. Дем'яненко, Г. Мельниченко).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Загалом, як бачимо, через складність та когнітивну багатоплановість поняття білінгвізму уже протягом тривалого часу привертає увагу науковців, які підходять до проблеми його інтерпретації із різних наукових позицій. Під час дослідження його було розглянуто насамперед у таких аспектах, як лінгвістичний, психологічний, соціолінгвістичний, нейролінгвістичний, лінгвокультурологічний, когнітивний. Окреслено також низку інших підходів, серед яких етнолінгвістичний, комунікативний, дискурсивний, концептуальний, літературознавчий, перекладознавчий, педагогічний. Кожен із них засвідчує нові грані явища білінгвізму. Було проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних науковців, систематизовано найважливіші теоретичні положення, пов'язані з його розумінням. Встановлено, що нові можливості в осягненні феномену білінгвізму відкриває когнітивно-дискурсивний підхід.

Водночас не можна недооцінювати важливість осмислення білінгвізму в сучасних умовах, що значною мірою визначає перспективи його подальшого студіювання. Вимагають всебічного аналізу не тільки соціальні аспекти побутування різних мов в одній державі, а й комплекс психофізіологічних проблем, пов'язаних із мовною компетенцією білінгва, із встановленням факторів, що впливають на вибір мови в білінгвальній ситуації, питаннями мовної стійкості на індивідуальному та колективному рівнях тощо.

Література

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
2. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Вид дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.

3. Слухай Н. В., Снитко О. С., Вільчинська Т. П. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. 367 с.
4. Філософські питання мовознавства / відп. ред. В. М. Русанівський. Київ: Наукова думка, 1972, 199 с.
5. Grosjean F. Individual bilingualism. URL: https://www.francoisgrosjean.ch/bilin_bicult/5%20
6. The Handbook of Bilingualism and Multilingualism. London: Willy-Blackwell, 2013. 964 p.
7. Vaid J., Genesee F. Neuropsychological approaches to bilingualism: a critical review. *Canadian Journal of Psychology*. 1980. №34. P. 417–445.

References

1. Batsevych F. S. Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii. Kyiv: Dovira, 2007. 205 s.
2. Masenko L. T. Narysy z sotsiolinhvistyky. Kyiv: Vyd dim «Kyievo-Mohylianska akademii», 2010. 243 s.
3. Slukhai N. V., Snytko O. S., Vilchynska T. P. Kohnitohiia ta kontseptolohiia v linhvistychnomu vysvitleni. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet», 2011. 367 s.
4. Filsofski pytannia movoznavstva / vidp. red. V. M. Rusanivskiy. Kyiv: Naukova dumka, 1972, 199 s.
5. Grosjean F. Individual bilingualism. URL: https://www.francoisgrosjean.ch/bilin_bicult/5%20
6. The Handbook of Bilingualism and Multilingualism. London: Willy-Blackwell, 2013. 964 p.
7. Vaid J., Genesee F. Neuropsychological approaches to bilingualism: a critical review. *Canadian Journal of Psychology*. 1980. №34. P. 417–445.